

DATE NOI DESPRE ISTORIA BUCUREȘTILOR LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVIII-LEA *

de FRANCISC PALL

Asupra istoriei Bucureștilor în secolul al XVIII-lea, mai ales în deceniile de pe la mijlocul acestuia, se cunoșteau pînă acum puține știri. Acestea se referă îndeosebi la vânzări și cumpărări de case și terenuri sau la ctitorii și restaurări de biserici. Considerații de ansamblu asupra capitalei Țării Românești, asupra aspectului ei general, asupra mărimii sale, s-au păstrat însă mai mult de la începutul și în special din ultimul pătrar al veacului al XVIII-lea, de cînd sporește numărul călătorilor străini care au vizitat Țările Române. De pe la anul 1740 se cunoștea descrierea negustorului francez Jean-Claude Flachat¹ și aceea, din 1745, a lui Antonio Becich, episcopul catolic de Nicopole². Li se mai poate adăuga o descriere făcută de un călător turc, în 1740³.

În același an au făcut o călătorie la București și doi germani: Andreas Jäschke și Zacharias Hirschel⁴, iar în 1749 a trecut prin acest oraș și călugărul rus Serapion, amintindu-i frumusețea⁵. De la acești trei călători însă ne-au rămas descrieri ale capitalei Țării Românești.

* Mulțumesc tovarășului Paul I. Cernovodeanu, cercetător principal la Institutul de istorie „N. Iorga” din București, pentru unele indicații de detaliu privind tema acestui articol.

¹ N. Iorga, *Știri nouă despre biblioteca Mavrocordatilor*, în „Analele Acad. Rom. Memoriile secțiunii istorice”, seria III, tom. VI (1927), p. 12. Pentru datarea aproximativă din 1740 a acestei vizite cf. Émile Legrand, în ediția *Ephemeridelor lui Dapontes*, t. II, Paris, 1881, p. XLII.

² „Arhiva societății științifice și literare din Iași”, V, (1884) p. 549.

³ Lazăr Șăineanu, *Starea țărilor române în prima jumătate a sec. al XVIII-lea, după un cronicar turc, contemporan cu Cantemir*, în „Revista Nouă”, III (1890), p. 20; Cf. Marcelle C. Karadja, *Principatele Române văzute de un funcționar turc din veacul al XVIII-lea*, în „Arhivele Olteniei” XII (1933) p. 264; Iorga, *Istoria Bucureștilor*, București, 1939, p. 153; M. Guboglu, *Tureștii istocinik 1740 g. o Valahii, Moldavii i Ukraine*, în vol. *Vostocinie istociniki po istorii narodov Iugovostocinoi i Ţentralnoi Evropi*, Moscova, 1964, p. 131—161.

⁴ Hans Petri, *O scrisoare necunoscută a domnitorului Constantin Mavrocordat din anul 1740*, în „An. Ac. Rom., Mem. sect. ist.”, s. III, tom. XXII (1939—1940), p. 201—203, 206—211.

⁵ Acad. P. Constantinescu-Iași, *Relațiile culturale româno-ruse din trecut*. [Buc.], 1954, p. 220.

Datele pe care le publicăm acum întregesc măcar în parte informațiile despre București pe la mijlocul secolului al XVIII-lea. Ele sînt extrase din materiale documentare inedite privind istoria comunităților catolice din Țara Românească, în special din București, între anii 1746—1764. Ne mărginim aici la datele care privesc Bucureștii.

Astfel, amintitul Becich, episcopul de Nicopole și „vizitator apostolic al Țării Românești“, într-un raport pe care-l trimite Congregației de Propaganda Fide din Roma, de această dată despre vizita sa canonică făcută catolicilor din Țara Românească în noiembrie și decembrie 1746, notează despre capitala acesteia următoarele :

„E un oraș de seamă, care abundă în tot felul de provizii ; are o populație numeroasă, fiind compus din zece mii de case ¹ ; e așezat în cîmpie, avînd în cuprinsul său patru dealuri și multe grădini ; prin mijlocul său curge riul numit Dimbovița. De asemenea, are clădiri mărețe, în speță optzeci de mănăstiri ² dimpreună cu bisericile lor somptuoase, în afară de celelalte (biserici) mai modeste. Ele sînt deservite, în sunetul unor clopote foarte frumoase, de vreo mie de clerici. În acest oraș se află foarte mulți negustori turci ³, care tolerează exercițiul public al cultului după ritul grec. Ei nu pot să comande, nici să se stabilească aici, nici măcar să țină hoglea sau să aibă moscheele lor“ ⁴.

Descrierea aceasta generală se completează cu aceea a unui călugăr piarist, Inocențiu Desericzky, care se afla la București în aceeași vreme. El scrie din acest oraș, la 20 septembrie 1746, cardinalului — prefect al Congregației :

Bucureștii „e un oraș foarte întins, care are străzile acoperite cu poduri permanente, construite din grinzi de stejar ⁵. Se zice că în el se află două sute de biserici și optzeci de mănăstiri de călugări. Apoi, e o mare mulțime de popi sau preoți...“, notează acest călugăr venit din Ungaria, care a încercat cu doi confrăți să întemeieze, dar fără succes, o școală latinească la București. În mai multe mănăstiri de aici existau

¹ Ca și în descrierea citată a lui Becich, în raportul său din 1745.

² Tot așa în raportul din 1745.

³ În orig. *marcanti*, desigur nu cu sensul de „importanți, de seamă“, ci echivalent cu *mercanti* = negustori, ca și în raportul din 1745. După acest raport numărul negustorilor turci se ridică la 500.

⁴ „... è una città cospicua, abbondante d'ogni vivere, popolata e composta di dieci milla case, situata sul piano, con dentrovi quattro colli e molti giardini, correndo per mettà d'essa il fiume chiamato Dumbovizza. Hà pure magnifichi edifizy, in specie ottanta monasteri con le loro sontuose chiese, olte altre di bassa condizione, officiate al suono di bellissime campane da mille ecclesiastici in circa. In questa città vi sono moltissimi turchi marcanti che tolerano ogni publica greca funtione, ne possono comandare, ne domicilio avere, ne meno il loro hozza o mecche tenere...“. (Respectăm ortografia originală, cu excepția punctuației și a uzului literelor majuscule, pe care le dăm, pentru mai multă claritate, după ortografia actuală). *Archivio de la Sacra Congregazione di Propaganda Fide, Roma. Scritture originali riferite nelle congregazioni generali* (cit. mai jos *Congr. gen.*), anul 1747, vol. 734, fol. 122.

⁵ E vorba de faimoasele „poduri“ bucureștene, pe care le menționează și numeroase alte descrieri făcute de vizitatori străini, încă din sec. al XVI-lea (Iorga, *Ist. Buc.*, p. 44, 68 ; *Istoria orașului București, I*, ed. Muzeul de istorie a orașului Buc., [1965], p. 106).

școli grecești. Deși nu ființa o școală specială de latinește, funcționau totuși doi dascăli de acest fel, unul sas, celălalt polon, tocmiți cu cheltuială publică¹.

După un alt raport al lui Becich, adresat la 1 iulie 1749· chiar din Roma Congregației, Bucureștii, „orașul metropolă“ al Țării Românești, cuprindea douăsprezece mii de case. Indicația aceasta ne arată caracterul de aproximație al cifrelor date de episcopul Nicopolei, care mai înainte cu trei-patru ani evalua la zece mii numărul caselor din București. Într-adevăr, ar fi greu de admis o creștere atât de bruscă a orașului într-un răstimp atât de scurt².

După aprecierea pe care o găsim, cițiva ani mai târziu, într-o scrioare a minoritului conventual Clement Laidet (Laydet), francez de neam, dată din Iași, la 17 septembrie 1754 și adresată cardinalului-prefect, Bucureștii e „un oraș mai mare decât Bologna“³.

Cît privește numărul bisericilor ortodoxe din capitala Țării Românești, potrivit raportului lui Niccolò Puliesi (Pugliesi), urmașul lui Becich, despre vizita canonică făcută acestei țări în mai și iunie 1764, el s-ar fi ridicat în acel moment. după cum se spunea, la trei sute optsprezece, aceste biserici fiind deservite în parte de preoți, în parte de călugări⁴.

Becich în raportul său citat, din 1746, după ce subliniază originea românilor dintr-o „colonie a romanilor“, arată că : „În trecut capitala Țării Românești era Tîrgoviștea, dar ținîndu-se seama că aceasta era

¹ *Congr. gen.*, a. 1747, vol. 732, fol. 229—231. Cf. și Ioan Józsa-Józsa, *Piariștii și românii pînă la 1918*, Aiud, 1940 (teză de doctorat), p. 69 (pe baza aceluiași date puse de mine la dispoziția autorului).

² Pentru comparație, amintim că în 1657 Bucureștii aveau, după informațiile lui Pavel de Alep, cam 6000 de case, fiind considerat de el „oraș foarte mare“. Cuprindea pe atunci 40 de mănăstiri și biserici. (*Călătoriile patriarhului Macarie de Antiochia în Țările Române, 1653—1658*, trad. Emilia Cioran, București, 1900, p. 206). Față de aceste cifre ni se par surprinzătoare datele cuprinse în raportul episcopului catolic Bakšić, despre vizita făcută catolicilor din Țara Românească în 1640, deci cu nici două decenii mai înainte. După cele auzite de el, Bucureștii aveau 12.000 case, care fac mai mult de 100.000 de suflete“, „100 de biserici și tot atîtea mănăstiri“ (Eusebius Fermendžiu, *Acta Bulgariae ecclesiastica, 1565—1799*, Zagreb, 1887, p. 105). Datele acestea au fost repetate, pe baza dării de seamă a lui Bakšić, în raportul întocmit, în 1685, de Soimirovich, episcop de Prizren. Cf. Iorga, *Călători, ambasadori și misionari în țările noastre și asupra țărilor noastre*, în *Buletinul societății geografice române*, XIX (1898), sem. II, p. 115—116. Aici însă completarea „2[0]m case“ e greșită în loc de „[1]2^m case“. E adevărat că și călătorul turc Evlia Celebi, care a văzut Bucureștii în 1659, îi atribuie același număr de 12.000 de case, dar această afirmație, împreună cu unele din celelalte date ale aceluiași autor, sînt considerate ca fiind exagerate (Dan Berindei, *Orașul București, reședință și capitală a Țării Românești, 1459—1862*, Buc., 1963, p. 75, 91, 99). Potrivit unui izvor din 1828, abia la această dată se va apropia numărul de case de cifra în discuție, atîngînd 11.584 (I. Ionașcu, *Planul cartografic inedit al orașului București din anul 1770*, în rev. „Studii“, XII (1959), nr. 5, p. 118).

³ *Congr. gen.*, a. 1757, vol. 766, fol. 185—186.

⁴ Raport datat din Ruse (Rusciuc), 26 noiembrie 1764 (*ibidem*, a. 1755, vol. 762, fol. 282—283 v.). Flachat constată de asemenea că „on y compte plus de trois cent églises“ (Iorga, *Știri nouă*, p. 152).

aproape de Transilvania și departe de Dunăre, acum capitala e orașul București, unde își are reședința principele...“ Acesta e numit de sultan, nu pe durata vieții, ci pe un anumit timp, după bunul plac al sultanului. De aceea „el trăiește mereu cu frica de a nu fi depus, avînd neconținut rivali la Constantinopol, iar turcul numește pe cel ce oferă mai mult, fără nici o considerație pentru merit sau dreptate“.

„Cu toate acestea, el [principele] continuă să țină o curte strălucită, cu trăsuri, cu cai împodobiți, cu tobe și trîmbițe. El apare astfel mai ales cînd iese în întîmpinarea vreunui dregător turc sau se duce la slujbă religioasă în vreo biserică. Pentru alt motiv nici nu iese din palatul său, decît pentru o nevoie urgentă sau pentru a onora pe vreun boier ca naș la nuntă“¹.

Principele, adică Domnul Țării Românești, în această vreme era, după cum se știe, Constantin Mavrocordat (în a patra sa domnie, din iulie 1744 — aprilie 1748), om foarte învățat, care prin cultura lui vastă a făcut o impresie deosebită asupra apusenilor ce i-au vizitat curtea. Atît Becich cît și Desericzky înregistrează prezența la București, în acel timp a patriarhilor de Ierusalim, Alexandria și Antiohia, precum și a unui arhimandrit al patriarhului de Constantinopol. Bineînțeles, mai era și mitropolitul țării, care avea în subordine doi episcopi. În afară de aceștia se găseau atunci la București, în vizită, încă trei episcopi greci².

În materialele noastre, cum era de așteptat, se găsesc date numeroase despre colonia catolică din București. Aceasta era însă foarte redusă. În noiembrie 1746 ea cuprindea — după raportul din 1746 al lui Becich — cam o sută de credincioși. Și anume 12 „case“ adică familii, așezate statornic la București, numărînd 52 de „suflete“ și tot atîtea, recutate dintre venetici străini. Aceștia proveneau de la „Viena,

¹ Nientedimeno egli sempre si mantiene splendidamente con la corte, con le carrozze, con li cavalli bordati, con timpani e trombe, e si mostra tale principalmente quando esce ad incontrare qualche Turcho in dignità o alle futioni in qualche chiesa, ne per altro motivo esce dal suo palazzo senza urgente necessità o per onorare qualche nobile per patrino delle nozze (*Congr. gen.*, a. 1747, vol. 734, fol. 121—121 v.).

² Becich către Congregație, Ruse (Rusciuc), 23 ianuarie 1747 (*ibidem*, fol. 117). După scrisoarea citată a lui Desericzky, din 20 sept. 1746, „in dies expectatur Patriarcha... Antiochenus“. Potrivit scrisorii lui Becich către Congregație, din București, 20 noiembrie 1746, el a sosit între timp („ultimamento venuto da Antiochia“). E vorba de patriarhul Silvestru, care se afla la București încă și la 1749 și pentru care Constantin Mavrocordat a refăcut în 1746—1748 biserica Sf. Spiridon (Iorga, *Istoria bisericii românești*, II, Valenii-de-Munte, 1909, p. 57; *Idem*, *Ist. Buc.*, p. 133; Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, [Buc.], 1961, p. 298—300; G. D. Florescu, *Din istoricul bisericii Sf. Spiridon cel vechi din București*, în „Glasul Bisericii“ XXI (1962), nr. 1—2, p. 136—150). Pentru prezența la București în 1746 a lui Matei, noul patriarh al Alexandriei, cf. tot Iorga, *Ist. bis.*, II, p. 59.

din Polonia, de la Veneția, de la Raguză¹, din Ungaria, Armenia și Transilvania“. Desericzy mai adaugă și catolici din Bulgaria și din Dalmația (cei din urmă de fapt supuși venețieni, ca și catolicii din Padova și din Corfu, amintiți de Becich în 1745). Știm însă, din altă parte, că în anii următori la București erau și francezi².

Ceva mai târziu, în 1764, Puliesi în raportul său menționat notează că Bucureștii „numără 11 familii de catolici armeni și 58 de suflete din diverse neamuri: germani, italieni și alții“³. De aici rezultă că în aceste două decenii numărul membrilor comunității „papistașe“⁴ din București nu s-a schimbat aproape de loc. Catolicii din București, în această epocă de dezvoltare economică intensă a orașului⁵, parte erau meseriași (*opifices*) sau mai ales negustori, parte se aflau în serviciul curții domnești. Se găseau printre ei soldați dezertori, germani⁶ și francezi⁷. În orice caz, era o lume foarte amestecată: „din toate semințiile, limbile și națiile“ (*ex omni tribu et lingua et natione*)⁸. Clericii catolici se plîngeau de „moliciumea“ (*segnities*) acestor enoriași în materie de credință religioasă, care erau prea atașați de preocupări materiale și de grija cîștigului⁹.

Parohia, în care era grupată comunitatea catolică, avea o biserică cu hramul Maicii Domnului, fiind deservită de doi călugări franciscani din „Provincia Bulgară“, care își avea în această epocă centrul în Transilvania (conventurile din Deva, Vințul de Jos, Alba Iulia). Acești călugări făceau parte din ramura „observantă“ a ordinului franciscan, ca și cei de la Cîmpulung și Rîmnicul Vilcii. Ei locuiau în mănăstirea cunoscută sub numele de Bărăție, lângă biserică¹⁰. Dar în ciuda numelui și a caracterului lor de „călugări cerșetori“, ei nu „observau“ votul sărăciei, invocînd dificultatea de a trăi din cerșit într-o țară necatolică. În consecință, franciscanii de la București se susțineau nu numai din

¹ După un memoriu justificativ al lui Bonaventura Lenich, „ministru“ provincial al „Bulgariei“, Deva, 10 ianuarie 1756, — la București se aflau numai 4 sau 5 familii de raguzani, veniți după războiul austro-turc din 1735—1739. Ei se ocupau cu negoțul (*Congr. gen.*, a. 1757, vol. 768, fol. 194 v.). Pentru comerțul raguzan în Țara Românească în sec. al XVIII-lea vezi Al. Grecu [P. P. Panaitescu], *Relațiile Țării Românești și ale Moldovei cu Raguză (sec. XV—XVIII)*, în rev. „Studii“, a. II (1949), nr. 4, p. 122—123.

² Vezi mai jos.

³ *Congr. gen.*, a. 1765, vol. 812, fol. 252. Cam cu un deceniu mai înainte la București erau doar 4 familii de armeni catolici, negustori veniți după războiul austro-turc (memoriul citat al lui Lenich din 1756, fol. 194 v.).

⁴ „Lattini chiamati in vallaccho papistasi“ (raportul citat al lui Becich, din 1746, fol. 121). Cf. și planul cartografic din 1770 (Ionașcu, p. 128, nr. 27).

⁵ Berindei, p. 107—110.

⁶ Nunc vero potissimum in civitate Bukuresht cum populus permixtus sit germanis iisque quam plurimum militibus profugis, vagis nullam stabilem mansionem habentibus... (memoriul lui Lenich fol. 194 v.).

⁷ Vezi mai jos.

⁸ Scrisoarea citată a lui Desericzy, 20 sept. 1746.

⁹ Memoriul citat al lui Lenich (*ibidem*, fol. 194); răspunsul lui Puliesi la acest memoriu, Ruse (Ruscicu), 13 august 1756 (*Congr. gen.*, anul 1757, vol. 768, fol. 198 v.).

¹⁰ Cf. și G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, Buc., 1899, p. 229; Stoirescu, p. 173—174.

milostenii, ci mai ales din veniturile Bonurilor imobiliare pe care le posedau la București și la Tirgoviște. O bună parte din aceste venituri rezultau din vânzarea vinului, pe care cuvioșii „părinți“ o făceau într-o prăvălie (*cantina*, propriu-zis înseamnă „beci, pivniță“) deschisă chiar într-o încăpere a mănăstirii, ceea ce i-a scandalizat atât pe catolici cât și pe ortodocși. La pretextul invocat de franciscani că nu găsesc alt loc în care să li se permită desfacerea vinului, Puliesi răspunde : „...Mi se pare greu de crezut că n-ar putea găsi cu chirie un alt loc, așa cum fac alții, și boierii și călugării greci (*e signori e monaci greci*)¹, care nu permit să se vîndă vinul acasă sau în mănăstire...“ Abuzul ar trebui curmat, căci grecii (= ortodocșii) spun în deridere despre biserica catolică din București că ea „nu e biserică, nici mănăstire, ci cîrciumă, unde se pot auzi țiganii și alte soiuri de oameni beți cîntînd, sunînd [din instrumente], blestemînd și certîndu-se, lucruri, la care am fost eu însumi martor, vîzîndu-le și auzîndu-le“².

Este interesant de reținut că între catolicii din București și în general din Țara Românească — ca de altfel între cei din Moldova — nu era în vigoare calendarul gregorian, ci cel iulian, ca și la ortodocși. Într-o țară unde „stăpîneau grecii“, se socotea că ar fi fost cu neputință ținerea sărbătorilor și a posturilor după stilul nou, puținii catolici din aceste părți trăind în mijlocul „grecilor“ și depinzînd de ei, fie că erau în serviciul acestora, fie invers, avînd „greci“ în serviciul lor. E un fapt de care și-a dat seama și Congregația. De aceea a cerut lui Becich să mențină această situație excepțională⁴. Numai în cazul comunității catolice din Rîmnic s-a introdus calendarul cel nou, în timpul ocupației austriece (1718—1739). Dar și acești credincioși doreau să se întorcă — din motivele de mai sus — la stilul vechi. Ei cereau încu-

¹ Cf. și Ionescu-Gion, p. 82; Iorga, *Ist. Buc.*, p. 77.

² „...per oviare lo scandalo e le beffe dei Greci, quali io medemo ho udito burlarsi dicendo, la nostra non essere chiesa ne monastero ma bettola, dove si sentono li Zingari ed altra feccia di gente ubriaca, cantare, sonare, bestemiare e litigare, di che io ne sono testimonio di vista e di udito“ (scrisoarea citată a lui Puliesi, 13 aug. 1756, fol. 200). Cf. și scrisoarea menționată a lui Laidet: „sarebbe d'impedire alli padri di fare una betola [!] della loro residenza, din non stare, giorno e notte, colli loro hospiti, e bevete ed ubriacarsi, per servire di spectacole alli nemici della nostra santa fede...“ — În legătură, printre altele, cu plîngerea făcută contra franciscanilor din București, că tolerează consumul produselor lactate în timpul postului, aflăm prețurile unor produse alimentare. Untdelemnul costa la București dublu față de unt („oleum autem cariori pretio emitur, quam butyrum. Oleum namque, prout mensura ibi est, emitur cruciferis 18 et pluribus, butyri vero mensura cruciferis novem, ut experimento didici“), însă acest ulei nu e atât de curat ca în Italia, ci amestecat de „greci“ și de turci cu untură de pește — spune Lenich (în memoriul său citat, fol. 196). Puliesi admite că „l'oglio sia qualche poco più caro del butiro“, adaugă însă că se găsește pe piață pește proaspăt și ieftin; dar „grecii și românii“ nu-l consumă, spre deosebire de „eretici, evrei, turci și catolici“ (fol. 198 v.).

³ Fr. Pall, *Le controversie tra i Minori Conventuali e i Gesuiti nelle missioni di Moldavia*, Roma, 1940 (extr. din *Diplomatarium Italicum*, IV), p. 125, p. 17 p. 158 (doc. XXXVI).

⁴ Congregația către Becich, 2 mai 1744 (*Lettere volgari*, a. 1744, vol. 162, fol. 414); raportul lui Becich din 1746 și al lui Puliesi din 1764, citate mai sus.

viințarea în acest sens a Congregației, prin mijlocirea lui Puliesi, după cum arată el însuși în raportul său din 1764.

Menționăm câteva figuri din comunitatea catolică de la București în această epocă.

Cel mai cunoscut — și din alte izvoare ¹ — e un membru al familiei Ruset : contele Nicolae Rosetti (circa 1680— circa 1759), fiul faimosului Iordache, cunoscut mai ales din cronica lui Neculce, și ginere al lui Constantin Brîncoveanu. Acest boier trecut la catolicism a obținut rangul de conte al Imprieiului romano-german. El a jucat un rol politic important și este autorul unei genealogii a lui Nicolae Mavrocordat. Rosetti a găzduit pe piariștii unguri în timpul misiunii lor la București la sfârșitul anului 1746 și începutul celui următor ; el sprijinea și pe episcopul Becich cu prilejul vizitelor sale la București ². Casa lui se afla în mahalaua Vergului ³.

La București, într-o parte din vremea ce ne interesează, trăia și contesa Agneta Kálnoky — Ferrati. Ea se căsătorise cu contele Bartolomeu Ferrati, un medic italian al lui Brîncoveanu. Nepotul ei de frate, contele Iosif Kálnoky, fiul contelui Adam Kálnoky (care fusese jude suprem regesc al scaunului secuiesc Ciuc și Gheorgheni), și al contesei Maria Mamucca de la Torre, era într-o vreme o fel de maestru de ceremonii al lui Constantin Mavrocordat pentru primirea străinilor ⁴. Contesa Kálnoky-Ferrati avea moșii și în Transilvania, la Tinoasa (Sárfalva), tot în Secuime (azi în raionul Tîrgu Secuiesc) ⁵. Ea a lăsat prin testament

¹ Citate la Iorga, *Ist. bis.*, II, p. 56 ; Idem, *Istoria literaturii românești*, ed. a II-a, II, București, 1926, p. 227—232 ; Józsa, p. 64—65.

² „Arhiva“ cit. mai sus, V, p. 549—550 ; scrisoarea lui Puliesi din 13 aug. 1756, amintită mai înainte (fol. 199).

³ Generalul R. Rosetti, *Familia Rosetti*, I, București, 1938, p. 53—56. Nicolae Rosetti se adresează, la 22 oct. 1748, baronului Heinrich von Penkler (Penklhern), internunțiu imperial la Poartă, rugându-l să intervină la Viena, ca să i se acorde un ajutor, deoarece din cauza credinței sale catolice ar trăi într-o mizerie cumplită. La 1 februarie 1749, Becich sprijină această cerere (Hurmuzaki, *Documente*, VI, București, 1878, p. 603, 609—619). Rosetti e menționat în 1751 și 1752 ca mare spătar. (În anii 1718 și 1724 îl găsim amintit ca mare paharnic : Fl. Georgescu — P. I. Cernovodeanu — I. Cristache Panait, *Documente privind istoria orașului București*, [Buc., 1960], p. 75, 84). După o scrisoare a lui Francisc Subotin, „ministrul“ provincial al „Bulgariei“, din Deva, 28 august 1759, el ar fi părăsit, în ultimii ani ai vieții sale, catolicismul, spre a-și câștiga favoarea Domnului Țării Românești, pe care totuși n-a reușit s-o dobândească. Rosetti protesta însă că n-a devenit ortodox, că nu și-ar fi schimbat „credința“ catolică, ci ar fi adoptat doar „ritul“ grec (Gen. R. Rosetti, *op. cit.*, p. 54, n. 8).

⁴ Scrisoarea lui Desericzky către Congregație, Bistrița, 5 ianuarie 1747 (*Congr. gen.*, vol. 734, fol. 106—106 c., V. Mihordea, *Contribuție la istoria catolicismului din Moldova în sec. al XVIII-lea*, în „Revista istorică“, XIX (1934), p. 226 ; Pall, *Le controversie*, p. 78, 82 ; Hurmuzaki, IX, 1, Buc., 1897, p. 609 — *Inscripțiile medievale ale României : orașul București*, I, Buc., 1965, p. 220—221 ; Palmay József, *Háromszék vármegye nemes családjai* (Familiiile nobile ale comitatului Trei Scaune), Sf. Gheorghe, 1901, p. 242—244.

⁵ Gh. Șincai, *Cronica românilor*, III, Iași, 1853, p. 225 (După Mihail Cserei) : Iorga, *Istoria românilor prin călători*, II, București, 1921, p. 156. Presupunem că acest conte Kálnoky e identic cu „le comte Conorte, Hongrois, qui était au service du prince de Valachie“, menționat de Flachet (Iorga, *Știri nouă*, p. 168). „Conorte“ e, fără îndoială, un nume deformat.

de piaștri pentru restaurarea bisericii din București, sumă pe care însă gardianul franciscan n-a folosit-o în acest scop, ci și-a însușit-o pentru cheltuielile sale proprii, după cum a aflat amintitul nepot al decedatei contese¹.

Becich și Desericzky menționează ca secretar și medic al lui Constantin Mavrocordat pe contele Francisc Dadich, „venețian“, personaj neîntâlnit în izvoarele cunoscute pînă acum. După episcopul de Nicopole „nelegiuitul“ (iniquo) Dadich n-ar fi aparținut nici unei religii. El era foarte favorabil patriarhilor prezenți atunci la București și ostil pîriștilor, mai ales că aceștia l-au declarat „schismatic“².

Din anturajul lui Grigore al II-lea Ghica, vărul și urmașul lui Constantin Mavrocordat în Țara Românească (aprilie 1748 — 23 august 1752) făcea partea „majordomul“ său Mathieu George Mille, francez de origine, dintr-o familie din care se recrutează dragomani și consuli ai Franței în Chios³. Grigore Ghica intervine, în 1749, în favoarea fiului lui Mille, George, ca să fie admis ca elev la colegiul din Roma al Congregației⁴. Mille se ocupa în această vreme și cu repatrierea, prin mijlocirea ambasadei Franței de la Constantinopol, a grupurilor de dezertori francezi ajunși din Germania la București (în urma războiului dintre Franța și Austria, din 1744—1748)⁵.

Într-un act latin datat din București la 7 ianuarie 1750, care e un fel de „certificat de bună purtare“ acordat de credincioși franciscanilor din București, împotriva cărora se făcuseră — după cum am văzut — plîngeri la Congregație, găsim printre cei ce semnează, după „Nicolaus Comes de Rossetti“ și „Mathias [!] George Mille“, pe „Josephus Michaud Secretarius“, urmat de alte 8 nume. Și anume: Natali Sciopovici, Gregorio Mays, Biaggio Astarsena, Giovanni Battista Filipi, Michael Belinovich, Francesco Marini, Domenico Franovich și Joseph Antonius Cistler⁶.

¹ Scrisoarea lui Puliesi din 13 aug. 1756, citată mai sus (*Congr. gen.*, a. 1757, vol. 768, fol. 199 v.).

² Scrisoarea lui Desericzky din 20 sept. 1746 și a lui Becich din 23 ian. 1747, citate mai sus. Becich spune despre Dadich că e „nullius religionis“.

³ V. Mihordea, *Politica orientală franceză și Țările Române în secolul al XVIII-lea* (1749—1760), București, 1937, p. 72 n. 2, cf. I. C. Filitti, *Lettres et extraits concernant les relations des principautés roumaines avec la France (1728—1810)*, București, 1915, p. 384. Aluzia la un „signor francez ministro del Principe“, care îl invită la masă pe Puliesi în timpul vizitelor sale la București, trebuie să se refere tot la Mille (scrisoarea citată a lui Puliesi din 13 aug. 1756, 199 v.).

⁴ „Arhiva“, cit. mai sus, V, p. 551.

⁵ Filitti, p. 270—272, 316—317.

⁶ Actul păstrat în copie într-un memoriu justificativ al franciscanilor „Provinciei Bulgare“ către Congregație, 1 iunie 1750 (*Congr. gen.*, a. 1750, vol. 744, fol. 238). Într-un alt memoriu justificativ, al lui Lenich din 1756 (cit. mai sus), se spune despre „raguzanul“ Fr. Marini că, în calitate de epitrop al bisericii din București (*ecclesiae velut syndicus*), a delapidat suma de 300 lei sau piaștri (*leoninorum seu piaștri*), strînsă din milostenii de către franciscani (*Congr. gen.*, a. 1757, vol. 768, fol. 196). Din răspunsul lui Puliesi rezultă că Marini era un negustor falit (*mercante fallito*), de fel din Chios (*ibidem*, fol. 200).

Michaud trebuia să fi fost un secretar francez al curții domnești, tot din anturajul lui Ghica. Îl cunoșteam și dintr-o scrisoare ce o adresează la 21 octombrie 1748 baronului Penkler, unde vorbește în numele catolicilor din București¹. El se încadrează, desigur, în începuturile instituției secretariatului francez, inaugurat în 1749 de François-Thomas Linchou, dintr-o familie de negustori, om de încredere al lui Constantin Mavrocordat. Acești secretari erau precursorii consulatului francez de mai târziu².

Printre alți membri ai comunității catolice din București în această epocă se pot aminti, după pietrele de mormânt — azi dispărute — de la biserica Bărăția : Serinus (= Siruni ?), croitor al curții domnești, armean din Constantinopol, staroste al breslei croitorilor armeni din Țara Românească (mort la 4 sept. 1739) ; Constantin Lisa, de origine din Chios, negustor, care a contribuit la fondurile necesare zidirii bisericii catolice din București și la restaurarea celei din Cîmpulung (m. 8 apr. 1741) ; Christian Maler, de origine din Brandenburg, chirurg, care a abjurat luteranismul (m. 27 oct. 1741) ; Nicolaus Wolff, originar din Polonia, fost secretar al lui Constantin Brîncoveanu (m. 8 sept. 1742) ; menționata contesă Maria Mamucca de la Torre, soție mai întâi a conțelui Adam Kálnoky, apoi a boierului moldovean marele paharnic Constantin Costin Neniul (m. 22 mai 1745) ; Catharina Fieschi, fiica lui Andreas Wolff, fost secretar al lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu (m. 12 mai 1750)³.

Dar străinii din București în această epocă nu erau numai catolici. Se găseau printre ei și luterani, calviniști, zwinglieni, anabapțiști etc.⁴. Se pare că cei mai numeroși (mai mulți decît catolicii) erau luteranii, care aveau — după rapoartele lui Puliesi — „biserica“ lor proprie la București⁵. Documentele contemporane ale comunității luterane (care în 1755 se compunea din 75 de familii) arată că ea avea o modestă casă de rugăciune. Zidirea unei biserici propriu-zise, cu un turn înalt, pe care o începuseră, pe baza aprobării din 1751 a lui Grigore Ghica, a trebuit să fie întreruptă din cauza opoziției lui Constantin Mavrocordat (în a cincea lui domnie, din februarie 1756 — august 1758). Clădirea bisericii nu va putea fi reluată decît în 1777 și va fi terminată în anul următor. Comunitatea luterană se recruta mai ales din sași ardeleni și

¹ Hurmuzaki, VI, p. 602—603.

² Mihordea, *Politică orientală franceză*, p. 72.

³ Hurmuzaki, IX, 1, p. 608—610 = *Inscripțiile med. ale Rom. : orașul Buc.*, I, p. 218—221. Asupra lui Andreas Wolff, mai înainte secretar la curtea domnească de la Iași, cf. și Pall, *Le controversie*, p. 37, 49, 51, 54, 156—157.

⁴ Raportul lui Puliesi despre vizita canonică făcută Țării Românești în iulie 1754, Ruse (Ruscium), 15 august 1754 (*Congr. gen.*, a. 1755, vol. 762, fol. 282) și raportul aceluiași din 1764, citat mai sus (*ibidem*, a. 1765, vol. 812, fol. 252 v.). Zwinglienii, adică elvețienii, sînt menționați în raportul din urmă.

⁵ Menționată în cele două rapoarte ale lui Puliesi, din 1754 și 1764.

se afla sub protecția regelui Suediei,, prin mijlocirea ambasadorului acestuia la Constantinopol¹.

Cît privește pe armeni, alături de armenii catolici², sînt amintiți și armenii ortodocși, precum și cei „arieni“ (adeptii bisericii armene tradiționale sau „gregoriene“). Armenii ortodocși — potrivit aceluiași raport din 1754 al lui Puliesi — aveau de asemenea o biserică la București³. În același timp existau însă în capitala Țării Românești „toate soiurile de secte orientale“⁴.

Aceasta nu trebuie să ne mire, căci și după mărturii apusene de mai tîrziu, de la începutul secolului al XIX-lea, Bucureștii apar ca un „oraș al libertății și al unei complete toleranțe“, un „oraș al libertății de conștiință“⁵.

¹ Willibald Stefan Teutschländer, *Geschichte der evangelischen Kirchen-Gemeinde in Bukarest*, București, 1869, p. 16—25. Luteranii au început demersurile pentru obținerea aprobării întemeierii unei biserici proprii la București încă din 1748 (scrisoarea citată a lui Michaud). Cf. și C. I. Karadja, *Despre biserică luterană din București*, în „Revista istorică“, IX (1923), p. 121—123 (cu unele date cronologice diferite de cele de mai sus, pe baza însemnărilor de călătorie ale suedezului I. Berggren).

² Ei vorbeau turcește și ar fi dorit să aibă un preot mirean care să cunoască limba turcă (după raportul din 1754 al lui Puliesi).

³ Vezi și H. D. Siruni, *Bisericile armene din Țările Române*, extr. din anuarul „Ani“, 1942—1943, p. 7—12.

⁴ Raportul lui Puliesi din 1764, citat mai sus.

⁵ Caracterizările sînt ale lui Francesco-Maria Ferrari, episcop de Nicopole, într-un raport dat din București și adresat Congregației, la 18 noiembrie 1806 (Pall, *Les consuls des puissances étrangères et le clergé catholique en Valachie au début du XIX-e siècle*, în „Mélanges de l'Ecole Roumaine en France“, t. XV, 1, a. 1939—1940, p. 177).